

БУТИ РОСІЯНИНОМ

Понад 20 років тому, коли російська “миролюбна” політика дісталася мого рідного Таджикистану і зіштовхнула людей, озброїла їх та спостерігала за п'ятирічною громадянською війною, я серйозно почав замислюватися над тим, що таке “росіянин”. Війна в Таджикистані була жорстокою – за п'ять років загинуло близько 150 тисяч осіб, понад мільйон стали біженцями, десятки тисяч дітей осиротіли. Тепер Таджикистан – близький друг Росії, який посилає оstarбайтерів і натомість одержує по 700–800 домовин щороку – убитих, померлих, знедолених. Як данину дружбі, яку що в Москві, що в Душанбе називають “вічною” то “непорушною”.

У ті роки я задумав написати книгу і навіть придумав назву – “Сліввітчизник”, із присвятою Рогозину, Затуліну та Дугіну. Тим самим людям, які останні 20 років нацьковують росіян на неросіян, переконують їх у величності Росії і в необхідності відновлення якщо не СРСР, то подоби Російської імперії. Чи бодай хоч якогось територіального утворення, що дало б змогу їм зміцнитися у їхньому вічному стогоні про “російський дух”, “російську мрію”, “російське місіонерство”, “руській мір”. Вони так багато й часто про це говорили і говорять, що починаєш озиратися навколо в пошуку хоча б когось, хто не був би росіянином.

Я завжди був росіянином, з мамою-росіянкою і татом-росіянином, але з дитинства розмовляю таджиць-

кою, багато років вивчав історію Центральної Азії, писав наукові статті, книжки і не зовсім розумів, чому інші росіяни весь час намагалися мені нагадувати про мою національність. Навіщо? Я і так знав. Подорослішавши – зрозумів причину: вони не знали таджицької мови і не бажали її знати. А щоб якось виправдати свою нікчемність, підкреслювали свою особливість або, як вони ще говорили, – самотність. Виглядало безглуздо.

Мені було затишно в Таджикистані, а їм – ні. Коли я їх називав колонізаторами, вони ображалися й у відповідь називали мене русофобом. Найдивніше, що так мене продовжили називати і в Росії, де я намагався зрозуміти “історичну батьківщину”. Я хотів побачити ту саму пропаговану добродушність, а бачив зовсім інше. Найпоширеніше – “чурка”, “хачік”, “узкоглазій” і, звісно, найулюбленіше – “чернож..й”. Я навмисно ходив по Москві в афганській шапочці – паколі, а зустрічні міліціонери відразу ж насторожувалися, підозрюючи в мені терориста. Мені було зручно і тепло, а міліціонер боявся всього лише шапочки.

Націоналізм нинішньої Росії – не сучасна хвороба, вона дуже стара – імперська. Починаючи з XV століття, Росія захоплювала землі й асимілювала населення окупованих територій. Завойованих називали тубільцями, як офіційне позначення мешканців “придбаних” територій, потім окупанти намагалися вигнати з них своє, рідне, поблажливо відкриваючи російсько-тубільські школи, забороняючи рідні мови, але продовжуючи їх штучно відокремлювати від власне росіян. Навіть у політиці був глибокий вододіл – це для росіян, це для тих, хто не росіяни, тубільців. У Державній Думі Російської імперії була мусульманська фракція, а з 1764 року Урядовий Сенат дарував право неросійським народам зберігати своє дворянське походження. Ті, хто захотіли розчинитися в загальній масі “російських підданих”, почали називати себе росіянами.

У Російській імперії була своєрідна форма ставлення до завойованих народів, що її нині зазвичай називають фашизмом. Досить прочитати звіти й мемуари генералів, які “збирали російські землі” Центральної Азії і на Кавказі. У них часто трапляються визначення – “напівдикі населення околиць”, “кавказькі тубільці”, “дикуни”. Це була звична річ, сама собою зрозуміла. Після окупації туди, на околиці імперії, переселялися казаки і росіяни – надійні оборонці нових територій, зводилися “лінії” – кордони. Тому, якщо шукати витoki російського фашизму, то

він сягає часів окупацій. Генерали російської армії любили хвалькувато писати про те, скільки вони вбили “дикунів” і “варварів”, щоб розширити “російські володіння”.

Російський публіцист Іван Солоневич тоді так пояснив сутність політики: “Російська імперія з часів «початкового літопису» будувалася за національною ознакою. Проте, на відміну від національних держав решти світу, російська національна ідея завжди переростала межі племені і ставала наднаціональною ідеєю, як російська державність завжди була наднаціональною державністю, – однак, за тієї умови, що саме російська ідея державності, нації і культури була, є і зараз визначальною ідеєю всього національного державного будівництва Росії”. Події свідчать, що нічого в розумінні “російської державності” не змінилося.

Через століття державною ідеєю захворів Путін. До нього був тривалий період радянської влади, що привнесла свої “принади” в національну політику. Офіційно проголошувалися радянський інтернаціоналізм, дружба народів. А насправді була чітка градація – розподіл людей на титульні й нетитульні нації. Особливою політичною витонченістю було винайдення слова “нацмен” – національна меншина. Для нацменів були квоти, зокрема для тих, хто вступав в університети й інститути, кого приймали в комсомол і партію. КПРС ретельно стежила, щоб талант визначався не знаннями чи вмінням, а національною належністю.

Серед моїх знайомих і сусідів були нащадки переселенців з XIX століття. Були й ті, хто приїхав до Таджикистану вже за комуністів. Жодної відмінності я не бачив – хіба що імперські старожили знали на 20–30 таджицьких слів більше. Зате російська великодержавність – та сама, з тим самим ступенем величності й презирства до тубільців, які насправді жили на своїй землі, а тубільцями були росіяни. Вихваляючи свою винятковість, росіяни говорили, що навчили таджиків пісяти стоячи, а під час перебудови почали відчувати себе чужими, розуміючи, що імперія розвалюється і доведеться або повертатися на історичну батьківщину, або адаптуватися до нових умов. І як аргумент твердили про свою винятковість, мовляв, “без нас вони загнуться”.

Побутовий націоналізм розквітав паралельно з комуністичною пропагандою про “братську сім’ю народів”, абсолютно не

підкоряючись, а, найімовірніше, знаходячи підтримку в КДБ. Націоналізмом страждала і сама КПРС, скеровуючи в союзні республіки другими секретарями виключно росіян. Одне таке призначення призвело до кривавих подій в Алмати, у 1986 році, коли Кремль вирішив замінити першого секретаря ЦК Компартії Казахстану і порушити своє ж правило, приславши росіянина. Час хоча і був комуністичний, проте казахи вважали призначення першою особою республіки росіянина образою.

Усі ці роки я продовжував збирати матеріал для задуманої книги, намагаючись знайти пояснення російському націоналізмові. До прикладу, чому іменник "рус", "рос", "русич", "русак" перетворився на прикметник "російський". Саме слово стало етнонімом лише з XVIII століття, відтоді, коли "собіраніє земель русских" перетворилося на широкомасштабну окупацію сусідніх країн. У 1827 році генерал Іван Паскевіч, відвоювавши в Персії частину території, назвав її, не замислюючись, Російською Вірменією. Як потім центральноазійські території – Російським Туркестаном. До речі, як тепер – Російський Донбас. У бібліотеках можна знайти книги із заголовками "Російський Китай", "Грузія – Гірська Русія" та інші твори, що вписуються в розуміння безмежності сучасного російського геополітичного божевілля.

У пошуках причин усесвітньої любові росіян до своєї все-світньої значущості я спробував зібрати дані про їх чисельність, простудіювавши доступні історичні джерела. Істориками зібрана доволі приблизна статистика чисельності населення, починаючи від XV століття. У XV столітті населення Московського князівства становило 2 мільйони осіб, у XVI столітті – 5,8–6,5 мільйонів, у XVII столітті – 10,5–11 мільйонів, на початку XVIII століття – 13–15 мільйонів. У XVIII–XIX століттях чисельність населення Російської імперії зростає неймовірно швидко: у 1719 році приріст становить 57 %, у 1795 – 82 %, в 1843 – 80 %, у 1896 – близько 55 %. Чисельність росіян росте із "придбанням російських земель". Саме тоді і з'являється новий етнос – росіяни, тобто, зовсім не обов'язково русичі, русаки чи роси. У такий спосіб сформувалася спільнота людей, які розмовляють однією мовою. Однак про справжнє етнічне походження багатьох росіян говорять їхні прізвища – Аксаков, Юсупов, Карамзін, Фонвізін, Даль, Лермонтов, Кутузов, Салтиков, Пржевальський, Бортнянський, Розумовський, Канте-